

A háború zivatarában.

Írta: **Dr. Kadosa Marcel.**

A gondolkodását és a világfelfogását is össze kell néha az embernek igazítania a normál-idővel.

Nem tudjuk magunkat annak a boldogan játszó gyermeknek a szerepébe beleélni, akit a messinai földrengés utáni napon, az emberi képzeletet meghaladó borzalmak közepette ott találtak egy lerombolt falazatú háznak utcára néző megmaradt emeletén, amint kacagva kergetőzött egy kis macskával. És nem tudjuk magunkat beleélni Archimedes szerepébe sem, aki nyugodtan rajzolgatta tovább a köreit, amikor az ellenség betört a hajlékába. Szociálpolitika kultusza a lapunk hivatása, de mi nem tudunk látni az egész világból egyebet, mint a szörnyű háborút. És ennek nyoma fog mutatkozni ebben a lapszámunkban is, amellyel az 1914-iki nagy esztendőnek a folyamatát lezárjuk. Úgy érezzük, hogy kénytelenek vagyunk egy kissé tágítani a szakszerűség korlátain. Nem megyünk ugyan annyira, mint néhánykülönféle tudományos német folyóirat, amely költeményeket és tábori leveleket tesz közzé kortörténeti emlékül, de képtelenek vagyunk figyelmünket kizárólag egy szakterületen megtartani. És nézetünk szerint nem is tudományos disciplina, hanem csigavér kell hozzá, hogy valaki a mai napokban épen úgy tudjon a maga tudományos szakmájának a légtüres körében élni és dolgoztatni, mint a békés munkálkodás boldog idejében. . .

Következtetésekert kellene levonnunk a világrendítő eseményből De vájjon nem volna-e még ez nagyon is békaperspektívájú és nagyon is korai művelet? Hiszen ha körülnézünk, tapasztalnunk kell, hogy a sebesüléseken és az emberéletben való pusztításokon kívül lényegesebb változásokat alig okozott még a háború. Éhez még a háború – a maga keserves és borzalmas öt hónapja után – nagyon is fiatal. Mindegyik ország, amely e háborúba belebonyolódva van, eddigelé társadalmi és gazdasági képletének legpicinyebb eltorzulása nélkül állotta az erőfeszítéseket, amelyeket a hadviselés tőle igényelt. Bárki járja be például Magyarország vagy Németország és való-

színtüleg a többi hadbanálló országok harctéren kívül eső városait és falvait, alig fog bármit is észrevehetni – a mozgalmas katonai élettől eltekintve – ami erre vonatkozó külön tudomás nélkül önmagától is elárulná néki, hogy a világtörténelem legnagyobb arányú háborújába van az ország belekeveredve.

Hogy mi lesz hónapok – vagy amint a háború gaz angol pakli-keverői biztatnak – évek múltán, ha addig a béke helyre nem áll, ez beláthatatlan és nem is hasznos talaja a képzelődésnek. Az az egy bizonyos, hogy amit annyit jósolgattak és bizonyítottak nekünk még a legközelebb múlt időkben is a szociológia és a pacifizmus publicistái, hogy egy európai háború akkora értékpusztítással és az ezermiliomszorosan összebogozott gazdasági kötelékek oly durva szétszakításával járna, amit a modern társadalmak néhány hónapig sem bírának ki – ez nem következett be.

Egyáltalában úgy véljük, hogy a szociológiai publicistikának egy kissé szerényebb hangon kell ezentúl beszélnie.* Anélkül, hogy egyes személyekre gondolnánk, meg kell állapítanunk, hogy ennek a tudományszakmának a publicistikus tevékenységet kifejtő művelői majdnem a csalhatatlanság öntudatával és prepotenciájával léptek fel az utóbbi időben. Dogmáik hitét akkora türelmetlenséggel oktrojálták a világra, ahogyan azt csak a legfanatikusabb vallásterjesztők szokták, ami különben egyszersmint világos bizonyítéka a becsületes meggyőződésnek is.

De a háború tanulságai nagyon sokat e dogmák közül tökéletesen elzárítottak. Egyik-másik blamázs már a humor vidám területére játsza át a dolgokat. Nem tudom például hogyan érezheti magát az az úr, aki ennek az 1914-iki évnek a tavaszán így ír az államok fegyverkezéséről szóló és az európai államszövetséget sürgető röpiratában:

„. . . Dabei zeigt sich bei diesem Wettstreite der zwei Dreibünde die *unumtössliche Tatsache*, dass es namlich nie zu einem Kriege kommen wird, weil mit Rücksicht auf die gleiche Stärke der beiderseitigen Wehrmacht weder der eine, nach der andere Teil sich loszuschlagen traut . . .

. . . Ein europäischer Krieg ist also nunmehr eine Fiktion . . .” **

Hányszor nem hallottuk ezt a bölcsességet magyarul is?! Hogy a háború csak üres rémlátás, amelyet csak azért idéznek föl foly-

* Nem kifogásoljuk itt a pártok publicistáit, akiknek nem kell és nem szabad semmi egyébre tekintettel lenniök, csak arra, amit a pártérdek előír.

** *Entweder ein Europäischer Staatenbund, oder . . .?* Wien, 1914 bei Karl Konegen.

tonosan előttünk, hogy folyton nagyobbra és nagyobbra lehessen fejleszteni a hadsereg molochját, amelyre kizárólag a felfelé törekvő néprétegek fékentartására van szükség stb. stb. Nem akarjuk ezeket az elcsépelet mondatokat végig elismételni. Közben Anglia szötte a hurkot, amelyben versenytársát megfojtsa és közben Oroszország ásta a földalatti csatornákat és helyezgette el benne robbantószerzeit amelyekkel légberöpíteni szándékozott a terjeszkedése előtt álló minden akadályt. Ha ma visszatekintünk ezekre a naiv és legmagasabb fokozatú tudományosság mezébe öltözött és ennek minden tiszteletét türelmetlenül, szinte dühösen magának vindikáló fecsegésekre, valóban zavarban vagyunk, hogy kacagni vagy mérgeledni kell-e ezeken a bambaságig jóhiszemű naivságokon. Mennyi munka, mennyi jobb célt érdemlő buzgalom és lelkesedés pazarlódott el ezekre a haszontalanságokra és hogy rúgta föl a sok naiv betűoszlopot és statisztikai adatokkal mindenkor bőven fűszerezett szóhalmazt a háború valósága!

A szocialista munkásmozgalom az elmúlt hatvan esztendő legjelentősebb társadalmi eseménye. Talán örök időkre megváltoztatta ez a mozgalom a társadalmi együttélés képletét avagy ha nem is még, úgy minden bizonnyal megalapozta ennek a változásnak a folyamatát. És ennek a világot átalakító mozgalomnak legmarkánsabb produktuma az Internacionálé. De ki nem érezte már egy évtized óta, hogy ez az Internacionálé korántsem az, aminek a szocializmus apostolai tervezték és álmodták? A nemzeti eszme, amely az ideológusok képzeletében már minden eresztékeiben meglazult és ropogott, talán soha még nem látott módon hatalmas erővel nyilatkozott meg úton-útfélen és hol itt, hol ott zúzta össze a dogmák kereteit. A tanult ideákhoz görcsösen ragaszkodó ideológusok hatalmasabbnál hatalmasabb tüntetéseket rendeztek az Internacionálé mellett, de mint minden egyéb esetben, a sok erősítgetés és megpecsételés, a sok szertartás itt is a belső tartalom fogyatkozását jelentette. Mígnem eljött a borzasztó augusztus, amely az Internacionálé büszkeségét és Aranyszájú Szent Jánosát, Jean Jaurest halálos golyótól leterítve földre bukni látta, hogy ne legyen többé semmi akadálya a nemzeti eszme szabad vágatásának, amint végig söpör az embervértől gőzölgő csatatereken . . . Boldog Jaures! Meghallhatott, mint az Internacionálé mártírja. Ha életben maradt volna, ma talán – a nagy martir iránti kegyeletből mondom, hogy talán, különben azt mondanám: egész bizonyosan – ő is tagja, a legtehetségesebb tagja volna a háborús francia kabinetnek.

Mennyivel szebb és dicsőbb így az életpályája, hogy nem kellett magát megtagadnia és amennyiben meg nem tagadta volna egész életét, nem kellett keserves- kinszenvedésekkel erősítgetnie, hogy nem

változott semmi, az Internacionálé ma is megvan és meglesz ezentúl is, amint erősítgetik azok, akik életben maradtak és nem akarják magukat megtagadni.

Kautskyra gondolok. A nagy hagyományoknak ő a letéteményese és leghívebb őrizője. Szükségképen kellett, hogy ő érezze leginkább a csapást, amelyet a háború az Internacionálé eszméjére mért. És mint mindenkor, úgy ezúttal is hűségesen kiállott, hogy dialektikájának erejével és tudásának hatalmával elhárítsa a csapást az ideálról. A „Neue Zeit”-ban ír tanulmányt erről a kérdéstről. Cikkét ügyes és hű kivonatban közli a „Népszava”, amely nem fogja talán rossz néven venni, ha könnyebb végén fogva a dolgot: egyszerűen lemásolom az ismertetést hasábjairól.

Kautsky mindenekelőtt azt a kérdést vizsgálja, hogy vajjon a szociáldemokrata felfogással összeegyeztethető-e a háborúban való pártfogalás. Erről a következőket mondja:

Több oldalról – még egyes elvtársak részéről is – halljuk azt az állítást, hogy a szociáldemokrácia ebben a mostani háborúban súlyos vereséget szenvedett. Hogy miben áll ez a vereség, afelől persze kritikusainknak legkevésbé sincs egységes véleményük. Némelyek szerint programmunk és taktikánk helytelenek bizonyult és szükségessé vált a párt irányának újabb megállapítása. Mások meg úgy vélekednek, hogy programmunk és taktikánk alapelvei helyesek voltak, de a párt a háború folyamán követett taktikájával eltért azoktól.

Erről a háború után, amikor a nyílt megbeszélés lehetségessé fog válni, sokat kell majd beszélni. Azonban nem céltalan dolog, ha már ma megállapítjuk, hogy ez a kritika nem talált általános hitelre.

Azonban igazán bajos belátni, hogy miért volna a pártnak új iránymegállapításra szüksége. A háború kitörése nem csődjét, hanem megerősítését jelenti a mi elméletünknek. Hiszen épen a mi elméletünk állította föl azt a tételt, hogy a háború elkerülhetetlen szükségesség, föltéve, hogy a nagy államok világpolitikája nem változik. Ha az európai hatalmak a nemzetközi szociáldemokrácia részéről sürgetett politikát elfogadták volna, akkor a mai nemzedék megkíméltetett volna a világháborútól. Minél jobban fog érvényesülni a mi politikánk szelleme a béke megkötésénél, annál célszerűbb lesz és tartósabb lesz a béke.

Nekünk nincs megbánni valónk, nincs revideálni valónk. Sőt határozottan megszilárdultak azok a nézeteink, amelyeket a háború kitöréséig képviseltünk.

Komolyabb az ellentétes vád, amely szerint nem a mi alapvető elveink helytelenek, hanem a háború kitörése után számosan a mi sorainkból fontos alapelveinket, amelyek helyesek, földadtak és külön-

böző hadviselő országokban az elvtársak magatartása nem egyeztethető össze a nemzetközi szolidaritással és megölte a nemzetközi egységet.

Az erről való eszmecserét is a háború utánra kell halasztanunk, amennyiben az egyes konkrét esetekre vonatkozik. De egy tisztán elméleti tárgyalás, amely nem egy bizonyos országra vonatkozik hanem a valamennyi kapitalisztikus nagyállamban meglévő viszonyokból indul ki, már ma segíthet egyes félreértéseket eloszlatni és súrlódásokat enyhíteni.

Vannak, akik azt állítják, hogy az Internacionálé csütörtököt mondott, mert nem bírta a háborút megakadályozni. Ezek a szigorú kritikusok az Internacionálétól olyan munkát kívánnak, amilyen az emberiség történelmének eddigi folyamán sohasem végeztetett: tudniillik, hogy egy párt, amely még nem elég erős a politikai hatalom meghódítására és az államok politikájának megszabására, elég erős legyen az állampolitika kikerülhetetlen következményeit minden körülmények között megakadályozni.

Nem ilyen egyszerű az a követelés, hogy a háborúban ne foglaljunk pártállást. Azt állítják, hogy aki az Internacionálé felfogása alapján ellenezte a háborút, annak a háború kitörése után nem szabad az egyik vagy a másik harcoló fél mellett állást foglalnia, mert ez a háború elismerését, a nemzetköziség megsértését jelenti, amely minden népet egyformán nagyrabecsül és minden ellenségeskedést, bármelyik nép ellen irányuljon is, elítél.

Ha ez az állítás alapos volna, akkor persze el kellene ismerni, hogy az Internacionálé agyonütötte a háborút; ámde akkor alig volna egyetlen elvtárs is, aki azzal dicsekedhetnék, hogy még az Internacionale alapján áll. *Mert ha van egyáltalában esemény, amellyel szemben az ember nem maradhat közönyös, amely állásfoglalásra, még pedig szenvedélyes állásfoglalásra valósággal kényszerű, akkor a háború ilyen esemény.* Bizonyára még a semleges államokban is állást foglaltak az elvtársak egyik vagy másik fél mellett. A semlegesség sohasem lehet egyéb, mint kötelezettségszerűen vállalt lemondás mindennemű állásfoglalásáról, amely tényleges beavatkozással járna; de sohasem lehet kötelezettség az olyan állásfoglalásról való lemondásra, amely ítéletekben és óhajtásokban nyilvánul.

Kétségtelen: a háborúban *lehet* olyan állásfoglalás, amely a nemzetköziséggel nem egyeztethető össze. Szerencsére azonban ez nem áll mindennemű állásfoglalásra vonatkozóan. Az *indító okok* döntenek, amelyekből az állásfoglalás ered.

Aki ezután az elv után indul: „Right or wrong my country” – Akár igaza van az én országomnak, akár nincs, én mindenesetre

melléje állok –, az persze az Internationálén kívül helyezi magát, ha ugyan egyáltalában azon belül állott.

Másképen áll azonban a dolog, ha az állásfoglalásnál nem az állam érdekéből, hanem a proletárság összességének érdekéből indult ki és azt kérdezi: Melyik félnek a győzelméből remélhető a mi ügyünknek erősebb előremenetele, nemcsak az illető államban, hanem az egész világon? Bármi legyen is erre a kérdésre a felelet, az sohasem fogja sérteni az Internationale alapelveit, mert az Internationale s abból indul ki, hogy az egyik ország proletárságának érdekei szolidárisak a többi országok proletárjainak érdekeivel, hogy a proletariátus egy országban nem érhet el tartós eredményeket, ha a többi országokban visszaesik.

Azonban a nemzetközi szolidaritás egyáltalában nem jelenti azt, hogy a fölvetett kérdésre mindenütt ugyanez legyen a válasz. Ellenkezőleg, valamely háború esetében szociáldemokráciának egybehangzó ítélete, rendkívül ritkán volt elérhető.

Ezek után Kautsky ezt a tényt a múlt század háborúinak vizsgálatával bizonyítja. Már a krími háborúban (1854-56) mutatkozott „a jelentékeny ellentét csirája egyrészt Lassalle, másrészt Marx és Engels között és ez a differencia különböző variációkban mai napig is hat az Internationáléban”. Szélesen mutatkozott ez az ellentét v 1859-ben az osztrák-olasz háborúban; Marx és Engels határozottan Ausztria oldalára állottak; ellenben? Lassalle Ausztriát a demokrácia károsabb ellenségének tartotta, mint Oroszországot és mint a napóleoni rémuralmat. Hasonló ellentéteket teremtett az 1866. év, amidőn a N lassalleanusok (Schweitzer) föntartás nélkül Poroszország oldalához állottak, míg. Bebel és Liebknecht a nagynémet programot képviselték. 1870-ben Bebelnek és Liebknechtnek a hadihitel megszavazásánál a szavazástól való tartózkodását a pártvezetőség határozottan helytelenítette. Még olyan háborúban is mutatkoztak hasonló differenciák, amelyekben Németország nem volt részes. Az orosz-török háborúban (1876) a régi és legtekintélyesebb elvtársak – Liebknecht, Marx, Engels – „a törökbarátok oldalán” voltak; Kautsky pedig „az öregeim felfogásával ellenkező álláspontot” védte. 1897-ben, a görögöknek a törökökkel való háborújában, Liebknecht a török álláspontot képviselte; az ellenkező álláspontot Bernstein, Rosa Luxemburg, Kautsky képviselte. így hát, mondja Kautsky „alig volt háború, amely nem hívta volna ki a szociáldemokraták állásfoglalását – gyakran szenvedélyes állásfoglalását – az egyik vagy másik harcoló fél mellett vagy ellen és amely ne vezetett volna közöttük jelentékeny nézeteltérésekre. De senkinek sem jutott volna eszébe, hogy az ilyen állásfoglalásban a nemzetközi szolidaritás rendelkezésének megsértését vagy a háború helyeslését lássa”.

Így Kautsky. Azt hiszem, hogy egy mákszemnyit sem kell feladnom abból a nagy tiszteletből, amellyel a nagy Mesternek adózom, ha megállapítom, hogy ezen a fejtegetésen a kínlódás és a verejték keresztül érzik. Igazán nem kérek abból a dicsőségből, hogy Kautskyt vitatkozásban letromfoljam, de lehetetlen nem látnia még a felületes olvasónak is, hogy ezekben a fejtegetésekben erős homályok vannak. Egy párt, amely még nem elég erős az államok politikájának a megszabására, nem akadályozhatja meg az állampolitika következményeit. Ezzel menti a munkáspártokat a nagy védő. És ugyanezt már magyarul is olvastuk. Hogy minden, amit itt megtörténni láttunk, csak azért volt lehetséges, mert még nem hatotta át az embereket az új világnézet. Még nem voltak eléggé keresztüldolgozva. Pedig hát, ha erre a békés propaganda most elmúlt ötven esztendeje nem volt elegendő, azt hisszük, egyhamarjában nem lesz többé ilyen bőséges alkalma a lelkek idomításának.

Mégis elfogadnók talán ezt a mentséget, ha csak arról volna szó, hogy a tömegnek nem volt elég befolyása és hatalma ahhoz, hogy ellene szegüljön a dolgok menetének vagy akár csak ahhoz, hogy passiv viselkedjék. De világos, hogy itt nem ilyen negatív meg nem akadályozásról van szó, hanem aktív közreműködésről, ^fsőt helyenként, mint alább látni fogjuk, egészen ordenaré háborúra uszításról. Avagy mit szóljunk ahhoz a felfogáshoz, hogy a „semlegeség sohasem lehet egyéb, mint kötelezettségszerűen vállalt lemondás mindennemű állásfoglalásról, amely tényleges beavatkozással járna; de sohasem lehet kötelezettség az olyan állásfoglalásról való lemondásra, amely ítéletekben és óhajításokban nyilvánul.” Mintha ehhez hasonlót már halottunk volna valamikor valakinek a szájából! . . . Hja igaz! Kossuth Ferenc mondta, amikor a sarokba szorították a régi elvekkkel, hogy más az: valamit óhajítani és hirdetni, és más az valamit megvalósítani. Kautsky, mint látjuk, finomabban tudja magát kifejezni.

De haj! a most beszélő tényekkel szemben keveset használnak az okoskodások. Az égő városok tüzenél mindenki látja, hogy az óhajítás ugyanaz, mint a cselekedet, csak éppen az erő hiányzik hozzá. Aki az erőt is megszerezné, nem arra használja fel, hogy az óhajításait általa megvalósítsa, az tanúságot tesz mellette, hogy óhajítása nem volt lelkéből fakadó őszinteség, hanem alakoskodás és politikai huncutság avagy a valóság talajában nem gyökerező álmodozás.

„Az indító okok döntenek”, ezzel intézi el Kautsky a fogas problémát. De épen ez az egy az, amely a legteljesebb módon csütököt mond. Mert ha Németország, Belgium, Franciaország, Anglia és a többiek szocialistái egymással fegyveresen szemben állva, mind-

annyian azért lelkesednek és vérzenek a győzelemért, mert helyesnek tartják az indító okot, amely államukat a háborúba sodorta, akkor ez világos bizonyítéka annak, hogy az indító okok helyességének vagy helytelenségének semmiféle szerepe nincsen az állás foglaltságban, mert csak az egyiknek az indító oka lehet helyes. Valójában úgy áll a dolog, hogy nem az, hanem a nemzeti érzés az, amely az állásfoglalásnál szerepet játszik és ami ez alól kivétel, az bizony énnékem nem látszik valami tiszteletreméltó kivételnek. Az ellenséges országhoz tartozó mindenestre bámulni fogja a következetességet, de a saját országában érthetetlen megtévelyedésnek fogják tekinteni. Minthogy a mainzi szociáldemokraták közlönye a „Volkszeitung” írta Liebknecht tüntető szavazatáról:

„Liebknecht wird dabei aber dem Schicksal nicht entgehen, auch das Lob des chauvinistisch-kapitalistischen Pariser „Temps” zu ernten, der die Haltung der deutschen Socialdemokratie scharf tadelte, dagegen die der französischen mit den Worten höchsten Lobes bedachte, weil *unsere französischen Genossen . . . ebenfalls den Kriegskrediten zugestimmt hatten.*”

Hát lehet az ellen még az „indító okok” mineműségével jönni anélkül, hogy a konok igazándiság hibájába ne esnék az ember? Nem, ez lehetetlen. Amikor isten tudja hány kongresszuson a legkomolyabban tárgyalták a francia és német proletárság összefogását háború esetére, annak a háborúnak az esetére, amely azoknak a kongresszusoknak az idejében már a levegőben lógott, azután egy szép napon kitör a háború és a német szocialisták azonnal a zászlók alá állanak, a francia szocialisták legtudatosabb vezérei pedig három hét múlva benn ülnek a háborús kabinetben – nos hát akkor igazán Kautskynak kell annak lennie, aki nevetségességbe esés nélkül tudja bizonyítani, hogy az Internacionálénak nincsen semmi baja. Nagyon keserves dolog itt azzal bújni ki, hogy hát végső esetben is, mindazok, amik történtek nem azt bizonyítják, hogy az elveink voltak helytelenek, hanem hogy a szocialista pártok jártak el helytelenül „amiről majd a háború után sokat kell beszélünk”. Ez már igazán egész közelről rokon annak a dogmáihoz ragaszkodó tudósoknak (avval az ismert kifakadásával, hogy hát ha a tények nem egyeznek meg az én teóriámmal, úgy az annál rosszabb a tényekre nézve.

Ám a franciák, németek mégis talán egymással háborúba keveredett országok. Ne ezek szerint ítéljük. Igaz, hogy épen itt kellene megnyilvánulnia az Internacionálé ideájának, mert ha szabad magamat úgy kifejeznem, nem kunszt ott internacionálisnak lenni, ahol békében vannak az államok egymással. De mégis: tekintsük az enyhítő körülményeket. Ámde mit szóljunk hát ahhoz, amit a következő dokumentumok beszélnek:

Az olaszországi szakszervezeti központ hivatalos lapjának a „Confederazione del Lavoro” szeptember 1-i számában *Rigola* főtítkár tollából egy cikk jelent meg, amely a háborúval foglalkozik. A többek között a következőket írja:

„A háború eredménye a német feudalizmus levezetése és az osztrák-magyar monarchia felbomlása kell hogy legyen, hogy ezzel elősegíttessék a nemzeteknek természetes határaik között való elhelyeződése, ami elengedhetetlen feltétele a nemzetközi együttműködésnek és az általános leszerelésnek.

Két elv áll itt egymással szemben: az egyik, amelyik a militarizmusra, a feudalizmusra és a despotizmusra, a másik, amelyik a demokráciára vezet. Nem lehet kétséges a választás a kettő között... .

. . . Ismételjük: a faj, amelyhez tartozunk, ami demokratikus alkotmányunk oda irányítanak bennünket, hogy a lehető legkomolyabban kívánjuk a triple-entente győzelmét, mert reméljük, hogy ez a demokratikus szellemet erősíteni és a centrális hatalmak által képviselt feudalizmust és támadó szellemű militarizmust gyöngíteni fogja . . . stb. stb.”

Látnivaló, hogy a cikk a rosszhiszemű butaságok valóságos tárháza. Olyan ostoba ember nincsen a világon, feltéve, hogy kívül áll a háború körzetén – aki komolyan azt higgye, hogy a hármasszövetség esetleges győzelme – pláne erre mifelénk – a francia (egyébként meglehetősen elkracholt és fenékgig korrumpált) demokrácia avagy az angol (egyébként tökéletesen feudális szellemű és végképen miniszteriális) parlamentarizmus győzelmét jelentené, nem pedig az orosz cárizmusét. Mégis amint a német szakszervezeti központ hivatalos lapja, a „Correspondenzblatt” írja, nyugodtan fogadták volna *Rigola* elvtárs fejtegetéseit, ugyanabban a számban a következő kis notiz is meg nem jelent volna:

„*Teuton kultúra és civilizáció.* Azok a hírek, amelyek Belgiumból, a háború legérdekesebb színhelyéről érkeznek, meglepőek, meghatóak és felháborítóak. A Teuton kultúra lovagjai olyan borzalmakat követnek el, amelyek a megengedettnek és meg nem engedettnek, a hihetőnek és hihetetlennek legalacsonyabb és legvisszataszítóbb határait is túlhaladják.

Semlegességet, népjogot és szerződést a legcinikusabb módon megsértik és megszüntetik; az aggok, a nők, és gyermekek seregeit kergetik a német csapatok előtt, hogy ezzel zsarolásszerű nyomást gyakoroljanak az ellenségre és minden baj nélkül megverhessék; városokat tesznek földdel egyenlővé és műtárgyakat rombolnak szét.... stb.

Nagyon jó volna tudni, hogy mit gondolnak, mondanak és tesznek mindezekkel szemben a német szocialisták és szakszervezeti emberek,

mert borzadunk tőle, hogy az ő beleegyezésüket, bűntársaságukat és felelősségüket higgyük.

A barbárságnak, vandalizmusnak és brigantiságnak ezekből a borzalmas tetteiből kiderül, hogy mit kell ironikus értelemben német kultúrának és civilizációnak nevezni.

El kell törölni a föld színéről!”

Ezekre a durvaságokra a német munkásság több vezérférfia, akinek személyes kapcsolatai voltak az olasz munkásság vezéreivel, levelekben fordultak az olasz elvtársakhoz, hogy jobb meggyőződésre bírják őket.

Az egyik ilyen levelet Sassenbach írta Rigolának. Ennek szó szerinti szövege a következő:

Berlin, 1914. szeptember 9.

Kedves Rigola barátom!

Ismételt olaszországi látogatásom és különösen az a föl-olvasó körút, amelyet tavaly D'Aragona elvtárs kíséretében Északolaszországban tettem, megtanított engem Olaszország és az olaszság szeretetére és becsülésére és számos olasz elvtárral a személyes barátság köteléke köt össze.

Az olasz munkássággal való e különös kapcsolataim bírnak arra, hogy ezekben a komoly napokban néhány szót szóljak, melyeket talán közreadhatna az Ön lapjában.

Mi itt Németországban csodálkozással és sajnálkozással állapítottuk meg, hogy az olasz munkássajtó a mostani háborúban a leghevesebben, sőt részben teljes gyűlölettel fordul Németország ellen, hogy bíráló nélkül tovább ad minden hazugságot, amelyet Németországról ellenségei terjesztenek, sőt erősen dolgozik azon, hogy Olaszország semlegességéből kilépjen és Franciaország mellé álljon.*

* Külön fejezet volna ezzel kapcsolatban annak a babonának a letárgyalása hogy a nép soha se akar háborút, hanem az csak néhány diplomatának és egypár profitéhes kapitalistának a miskulanciája, amit a paralitikus betegnek a makacsságával ismételtetnek még mindig azok, akik semmi szín alatt nem hajlandók az élet tanulságait elibe helyezni a könyvek teóriáinak. „Hja persze – írja erre, vonatkozólag már vagy ötödször egy barátom, akinek mély és tiszta eszét egyre jobban bámulom – hát hiszen nem csoda, hiszen az egész nevelésünk ezen alapszik: a más fajok gyűlöletét oltják belénk már óvodás korunktól kezdve”. Micsoda bámulatos vaksága ez a felfogás egy ilyen világos koponyának! Mint-hogyha elképzelhető volna – először – az, hogy előbb van a légüres térben a gyűlöletre nevelés és azután ennek a nyomán alakulnak ki a nemzeti és faji aspirációk és ábrándok, nem pedig megfordítva, hogy előbb adva van a nemzeti és faji törekvések sorozata és ennek nyomán és ennek irányában okosan vagy oktanul nevelik azután bele az emberekbe a megfelelő fajgyűlöletet. És – másodszer, mintha nem éppen most lettünk volna a szemtanúi annak, hogy milyen kevés tartóssága van a belenevelésnek! Hogy illant el egy pillanat alatt a nem-

Különféle sajtónyilatkozatokból kiderül, hogy Németországra tolják a háború kitörésének a felelősségét, hogy a németek magatartását a külföldön kegyetlennek és barbárnak tüntetik fel, hogy Németország győzelmét, ellenségei fölött mint a barbárságnak a kultúra fölött való győzelmeként tekintenek.

Ami az előbbit illeti, a német kormány által nyilvánosságra hozott tárgyalások bizonyítékot szolgáltatottak arra, hogy Németország minden tőle kitelhetőt megtett a háború kitörésének a megakadályozására. Ön tudja, hogy mi német munkások mindig harcban állottunk a kormányunkkal, de arról meg vagyunk győződve, hogy a mi kormányunk sohasem működött közre ennek a háborúnak a kitörésében. Francia elvtársaink minden ellenkező irányú törekvései dacára tovább élt Franciaországban a reváns gondolata, amely ezt az országot Oroszország oldalára kergette és hogy Oroszország évek óta tervszerűen készít elő egy támadást Németország ellen, az nemcsak Németországban ismeretes. A német munkásság osztatlan meggyőződése szerint ebben az esetben nem Németország volt a támadó fél

Ami a kegyetlen és barbár hadakozást illeti, e tekintetben az ellenséges külföld lapjai rémes tömegű hazugságot kürtöltek világgá. Németországban ezzel szemben a franciákat és oroszokat és legkülönöbben a belgákat vádolják kegyetlenséggel. Elég

zetközi munkásságba nemzedékeken keresztül igazán mélyen szántott barázdákban beleültetett ideológia! És – harmadszor – mintha nem itt a szemünk láttára bizonyosodott volna be, hogy ez az egész gyűlöletteória meglehetősen alaptalan. Alig van a gyűlöletnek szerepe a háborúban. Ha van gyűlöletre nevelés a világon, hát akkor az angolokat igazán az orosz elleni gyűlöletben nevelték már generációk óta és most együtt harcolnak, viszont pedig minket senki se nevelt arra, hogy gyűlöljük a franciát, akinek a várfalait most olyan őszinte gyönyörűségünkre török a mi 30 és feles mozsaraink. Ellenben a német szeretetére soha se nevelték bennünket, sőt az ellenkezőjére aligha szükséges bizonyítékokat felhoznom. Mindannyiunk szívének a keserűségével konstatálta Kozma Andor a kiel-i csatorna megnyitása alkalmával, amikor ezt a művet a Panama csatorna siralmas kudarcával hasonlított össze:

*Szeretem én a franciát, szívem csak érte dobban,
Be szó, mi szó, kanálisát a német fúrta jobban.*

Akkor keseregünk rajta francia-imádatunkban és most milyen drága ez a kanális nekünk!

És a nevelés egyáltalában! Vájjon mit gondol az én barátom, ki a harciasabb? Az az ügyvéd úr-e, aki az egész ifjúságát a harcias versek, harcias történelem és harcias morál beidegzésében töltötte az iskolában, aki még a latin nyelvet is a háborúkat leíró autorokon tanulta, vagy az a paraszt legény, aki négy évig járt iskolába, azután az egész életét a maga békés foglalkozásában töltötte és a háborúról nem hallott egyebet, mint hogy az valami borzalom? Azt hiszem nincs kétség az iránt, hogy az utóbbi a harciasabb.

tapasztalatom van hozzá, hogy ezeket a vádakat is bizalmatlansággal fogadjam, de ugyanezt a bizalmatlanságot ajánlanám az olasz elvtársaknak is a németek ellen irányuló rémhírekkel szemben. Azt hiszem az olasz munkásság jórésze eléggé ismeri a német népet ahoz, hogy képtelennek tartsa azokra a sokat hánytorgatott kegyetlenségekre.

És most rátérek a harmadik dologra, amely az olasz sajtóban kifejezésre jut, hogy a Németország fölött való győzelem a kultúrának a barbárság fölötti győzelme volna és megfordítva, hogy Németország győzelme a barbárságnak a kultúra fölött való győzelmét jelentené.

Ha ebben a háborúban Németország és Franciaország állana egymással szemben, akkor meglehetne érteni, hogy demokratikusan érző népek Franciaország mellé állanának, nem mintha magasabb kultúrája volna mint Németországnak, mert ilyen igényeket Franciaország nem támaszthat, hanem mert demokratikus elvű államról van szó. Ilyen háború a német munkásság körében is teljesen népszerűtlen lett volna. Ha ma az egész német nép és a német munkásság is belátja e háború lefolyásának szükségességét, úgy ez annak a világos felismeréséből következik, hogy itt elsősorban Oroszországgal való háborúról van szó, amelybe Franciaország a német és francia munkásság ellenére keveredett bele. Oroszország ellensége minden európai kultúrának, minden polgári szabadságnak és a munkásság minden önálló mozgásának. Ha Németország ellenségei győznének ebben a háborúban, ami az eddigi harcok alapján nem föltételezhető, akkor nem a francia demokrácia, hanem az az orosz kancsuka vonulna be Németországba és ez az, ami ellen a német munkásság minden eszközzel védekezik és a német munkásság kultúrszükségletnek tekinti, hogy Németország győzelmet arasson Oroszország fölött.

Ha már most az olasz munkásmozgalom szervei megnyilatkozásukban olyan éles németellenes álláspontot foglalnak el, úgy a német munkásság ezt úgy tekinti, mintha saját maga ellen volna ez irányítva. Az olyan megjegyzések, hogy ez az olasz magatartás csak a reakcionárius német kormány és burzsoázia ellen irányul. Teljesen értéktelenek, mert a német munkásságnak ugyanolyan érdeke az orosz és a – sajnos – vele szövetséget kötött francia és angol támadás visszautasítása, mint a burzsoáziának és a kormánynak. Félek tehát, hogy az olasz munkásmozgalom szerveinek a kevésbé neutrális, sokkal inkább németellenes magatartása a későbbi időkre olyan szakadást idéz elő az olasz és német munkások között, ami mindenekfölött az

évente Németországba jövő olasz saisonmunkások érdekében volna sajnálatos.

Miután mindég feladatomnak tartottam, hogy a különböző országok munkásai között az összeköttetéseket javítsam és a lehető legjobbra formáljam, remélem, hogy az olasz elvtársak se fogják teljesen figyelmen kívül hagyni a jövőbeli együttműködés érdekében eszközölt fejtegetéseimet.

Testvéri üdvözzettel

Sassenbach.

Az építőmunkás-szövetség az a német szakszervezet, amelynek legtöbb érintkezése van az olasz testvérszervezettel és amely nagyon sokat érintkezik olasz munkásokkal. Ennek egyik elnöke Winnig a következő levelet intézte az olasz építőmunkás-szövetség elnökéhez:

Hamburg, 1914 szeptember 9.

Nagyrabecsült Quaglino barátom!

A jelenlegi háború úgylátszik nem csak az összeköttetéseinket szakította meg, hanem az olasz és német munkásság régi és jól őrzött barátságát is széttépni látszik. Nem kell, hogy mondjam Neked, milyen súlyos következményei volnának az ilyen szakításnak épen az építőipar munkásaira nézve. A háború kitörése óta, az olasz pártsajtó a legméltatlanabb módon sértegeti a német népet. Az „Avanti” haszontalan hazugságait még nem tekintetem az olasz proletárság véleményének. De ma kapom a „La Confederazione del Lavoro”-t, a szakszervezeti orgánomot és látnom kell, hogy ebben a lapban is olyan gyalázkodásokkal szórják tele Németországot, amelyek szinte felülmúlják az „Avanti”-éit . . . Kedves Quaglino barátom! Én nem tudom elhinni, hogy te osszad a „Confederazione” véleményét. Hiszen te tudod, hogy mi németek nem vagyunk se brigantik, se barbárok, hanem hogy bizvást állhatunk akármelyik nép mellé erkölcsünkkel és kultúránkkal. Te sokszorosan megismerted Németországot és a német népet. Te tudod mindenekelőtt, hogyan fogadtuk azokat a szerencsétlen olasz munkásokat, akiknek a részére a saját hazájukban nem sütöttek kenyeret; milyen testvériesen bántunk el velük és hogy dolgoztunk az érdekeikért. Ezt nem csinálják brigantik, se barbárok . . .

Állásfoglalásunk a mai eseményekkel szemben meggyőződésünk szerint teljesen korrekt. Egész befolyásunkat latba vetettük a béke fentartása érdekében. Bizonyosan tudjuk, hogy a német kormány is a végletekig elment a háború elhárítása céljából. Mégis ránk szakadt. Ránk szakadt, mert Oroszország hódító politikája úgy akarta és mert Angolország elérkezettnek látta az időt, hogy világháborúval verje le a mi békés versenyünket, amelyet az

ipari termékeink fogyasztópiacáért folytattunk. De ez a csapás a német munkásság felé is irányul, sőt leginkább ő feléje. Gyorsan szaporodó nép vagyunk”, és csak úgy van megélhetésünk, ha ipari termékeket állítunk elő, amelyeket más országok élelmiszereire cserélünk be. Az angol tőke szándékainak a megvalósulása a német munkásság nyomorát jelenti vagy jelentené, az egész német nemzetgazdaság összeomlását, amely összeomlás szerencsétlenség volna az évente 100.000-nyi tömegben Németországba jövő és itt munkát kereső olasz munkásnépre nézve is. Amikor tehát a háború valósággá vált, akkor mi nem habozhattunk, össze kellett és Össze kell állania az egész német népnek, hogy fentartsa megélhetésének lehetőségeit.

Respektáljuk az olasz nép akaratát, hogy ebben a borzasztó háborúban semleges akar maradni és meg akarja magát menteni azoktól a rémségektől, amelyeket nekünk sajna el kell szenvednünk. De nem értjük Olaszország közvéleményének a magatartását és bámuljuk azokat a hihetetlen hazugságokat és méltatlanságokat melyekkel éppen Olaszország munkássajtója áraszt el bennünket. Mi Terád appellálunk Quaglino barátom, a Te okosságodra és a Te igazságérzetedre, hogy helyre fogod igazítani azokat a keresztül-kasul hamis nézeteket, amelyek az említett lapokban előttünk megnyilvánulnak.”

A német építőmunkásszövetségnek az évente óriási számban Németországba jövő olasz építőmunkásokra való tekintettel van olasz titkára is Karlsruheben: Luigi Bossi. Ez is írt az olaszországi szakszervezetek központjának ebben a tárgyban. Levele így hangzik:

Karlsruhe, 1914 szeptember 7.

Nagyrabecsült Elvtársak! Folyóiratok 310. számának 653. oldalán egy rövid cikket találtam „Cultura e civiltà teutonica” cím alatt, amelyben azt a kívánságot fejezitek ki, hogy szeretnétek a német elvtársak véleményét hallani a belgiumi eseményekről. Én lefordítottam ezt a cikket és elküldöttem a szakszervezeti tanácsnak valamint a berlini „Vorwärts” szerkesztőségének, hogy nyilatkozhassanak ezekről a dolgokról.

Magához a tárgyhöz én még a következőket akarom megjegyezni: Ha _ti ismét Ítéletet akartok mondani olyan dolgokban, amelyeket személyesen meg nem vizsgálhattok, úgy tiszteljétek legalább a mindenféle igazságszolgáltatás legelemibb alapelveit, vagyis hallgassátok meg a vádlottat is. Ha az olasz polgári lapok minden hazugságot, amely Franciaországból és Angliából jön, látatlanul továbbadnak, úgy ez végtére is érthető, ha meg nem is bocsátható. De egy munkáslapnak, pláne olyannak, mint a tiétek, amely országotok munkásmozgalmának úgyszólván az élén

halad, soha nem volna szabad magát ilyesmire odaadnia. Mert aljas hazugság az az állítás, hogy német katonák asszonyokat és gyermekeket hajtottak maguk előtt.

Egyébiránt honnan merítitek ti értesüléseiteket? Persze bizonyára az „Agence Havas” jelentéseiből és a francia lapokból. Mért nem olvassátok a német lapokat is? Avagy talán a német hivatalos jelentések és tájékoztatások kevésbé szavahihetőek, mint a fentemlített források? Eddigelé még mindig az derült ki, hogy a német jelentések föltétlenül hitelt érdemelnek, nagyon is ellentétben a francia jelentésekkel. És azok a gyalázatos rágalmak, amelyeket ti a cikkeitekben megismételtek, már réges-régen való értékükre vannak leszállítva.

Továbbá azt kérdem én tőletek, hogy vájjon miért hallgatjátok el a cikkeitekben azokat a jelentéseket, amelyekből megállapítható, hogy Belgium semlegességét a franciák már megsértették volt még mielőtt egy szál katona átlépte volna a határt? És miért nem mondjátok, hogy a német hadseregnek azokat az erős rendszabályait Belgiumban kizárólag az ottani lakosság orgyilkos magatartása provokálta? Avagy talán az a latin kultúra, ha fanatizált asszonyok védtelen sebesülteknek a szemeit kiszurkálják?

És részletezzem nektek talán, hogy miképen tanyáztak a franciák Elzasz-Lotharingiában azalatt a rövid idő alatt, amíg német földön voltak?

Az én véleményem szerint épen az olaszoknak állana leginkább érdekében, ha újságjaitokat egy kissé több pártatlanság vezérelné. Föltéve persze, ha adtok valamit rá, hogy a háború után az elszakadt fonalak ismét összeköttessenek. Ha ezt nem kívánjátok, akkor persze ezen is majd csak túlesünk. Rokonszenveteket fordíthatjátok, aki felé akarjátok; de legalább a tudósításaitok legyenek objektívek.”

Erre a sok szép testvéries és megható könyörgésre a tényekben nem jött semmi felelet. Az olasz testvérek tovább is ugyanazt a nótát fújták a németek ellen, akik évente 100.000 olyan olasz munkásnak adtak jól fizetett és a német szociálpolitika által páratlanul jól megvédelt munkát, akiknek a részére „a saját hazájukban nem sütnék kenyeret”. írásbeli válasz a megkeresettek közül egytől érkezett. A „nagyrabecsült Quaglino barát” válaszolt egy hónap múlva a következő levélben.

Turin, 1914 október 9.

Kedves Winnig! Nem felelhetem Neked előbb, mert pontos tájékozódást akartam magamnak szerezni úgy látom, hogy a „Confederazione del Lavoro” a legutóbbi számában közölt Sanen-

bach-féle levélhez fűzött megjegyzéseiben kimerítő feleletet adott. A „Confederazione”-nél levő elvtársaknak halvány sejtelmük se lehetett felőle, hogy Nektek bosszúságot okoznak, ha tiltakoznak a német militarizmusnak Belgiumban elkövetett borzalmai ellen és kifejezik azt a kívánságukat, hogy hallani akarják, mi ezekről a véleménye a német elvtársaknak. Egészen más volt a mi magatartásunk, amikor a mi kormányunk a líbiai hadjáratot megindította. Noha alacsonyabb kultúrájú népekről volt szó, mi mégse mulasztottuk el, hogy a legerélyesebben ne tiltakozunk a népjog e megsértése ellen, mert mi abban a hitben élünk, hogy ez a legegységesebb kötelessége mindenkinek, aki a humanisztikus ideák követőjének vallja magát.

Akkoriban a külföldi sajtó banditáknak és barbároknak nevezte az olaszokat. De mi emiatt nem háborodtunk fel, mert tudjuk, hogy a népet nem lehet felelőssé tenni azokért a cselekedetekért, amelyeket a kormányzat elkövet. Ha nem így állana a dolog, akkor nem tudom miért küzdünk mi a békeidőben a polgárság, a háború és a hadügyi kiadások ellen.

Nem akarok a jelenlegi háború okairól és természetéről beszélni. De annyit mondhatok Neked, hogy egész Olaszországban nincsen semmiféle párthoz tartozó ember, aki a centrális hatalmak háborújának védelmi jellegét elhinné. És elegendő bizonyíték erre az is, hogy Olaszország a szövetségi szerződés szerint nem késlekedhetnék két szövetségesének az oldalán harcolni, ha Németország és Ausztria volna a megtámadott fél.

De föltéve, hogy ti jóhiszeműen gondoljátok azt, hogy háborútok védelmi háború, akkor még mindig nem értem, hogyan védelmezhetitek Belgium semlegességének a megsértését; ez valóban szükségtelen dolog annak, aki csak védekezni óhajt.

Nem tudom, hogy lehetséges lesz-e a háború után ismét helyreállítani a jó viszonyt. De jónak látom, ha ti már most megtudjátok, hogy Olaszországban nincsen a népies pártok összes frakciói között egyetlenegy ember sem, aki helyeselné a német szociáldemokrácia és a német proletárság magatartását ebben a dologban.

A „Confederazione del Lavoro” közzétette Sassenbach levelét és viszonzólevél fűzött hozzá, amelyben mindent fentart és megismétel még pedig olyan modorban, hogy a német szakszervezeti közlöny a „Correspondenzblatt” a mostani viszonyok mellett „közölköztetlen”-nek mondotta a dolgot és a háború utánra halasztotta az

ismertetését. A „Metallarbeiter-Zeitung” azonban egyik számában foglalkozott ezzel az olasz viszonyállással és ugyancsak megmossa az olasz elvtársak fejét. A többek között ezeket írja:

„A szerző megjegyyezhetné magának, hogy a német hadseregben mintegy 600.000 szakszervezeti tag harcol. Nem egy közülük megkapta már a vaskeresztet és sokan közülük a halál martalékaivá lettek: bizonyíték arra, hogy nagyrésztben az első sorokban harcolnak. Nagyon sok közülük van legalább is olyan jó szocialista, mint a „Confederazione del Lavoro” vezetői. Mindegyikükbe bele lettek oltva a munkásmozgalom ideáljai és éhez képest azzal a komolysággal teljesítik kötelességüket, amely éhez méltó, de egyszersmint azzal az emberséges érzéssel, amellyel az ellenségnek is tartoznak. A német szociáldemokrata lapok százával közölnek mostanság katonaleveleket, amelyben a levél írója a legmélyebb fájdalomát nyilvánítja azok fölött a pusztítások és nyomorúságok fölött, amelyeket kényszerűleg okozniok muszáj Belgiumban és Franciaországban, mert ezeknek az országoknak a kormányai vakságukban befogatták magukat abba az igába, amelyet Anglia és Oroszország készített számukra. Mi csak azt kívánánk, hogy a „Confederazione del Lavoro” vezetői ezeket a leveleket elolvashatnák. Hát ez az a „német szoldateszka”, amelyet az „olasz kultúra” viselői gyaláznak.

Aközött a 600,000 szakszervezeti tag között, akik ezidőszerint a német hadsereg kötelékébe tartoznak, 150,000-nél több tagja van a német fém munkásszövetségnek. Kötelességünkben áll ezeknek a nevében kikérni magunknak, hogy akár a való tényállás ismertetével akár anélkül ilyen hallatlan” módon sérteggessék őket, ahogyan azt a „Confederazione del Lavoro” tette. Ne tessék nekünk avval a kifogással jönni, hogy az olasz elvtársaktól távol áll a német népnek a megbántása, hanem hogy ők csak a német militarizmus ellen fordulnak. Ha a militarizmus ellen akarnak harcolni, akkor csak tessék a saját országukban elkezdni a dolgot, mert hiszen az olasz militarizmus ugyancsak erőteljesen megnövekedett már. Sőt ezen kívül is van még Olaszországban elintézni való dolog. Ez kiviláglik már abból is, hogy Olaszországban a népességszámhoz viszonyítva 600-szor annyi analfabéta van, mint Németországban.”

Hát ime ez az, amiről a nagy hagyományokat mindhalálig híven őriző Kautsky azt mondja, hogy ezekről a dolgokról majd sokat kell beszélnünk *a háború után*. Az élete munkáját féltő agg tudós azt hiszi, hogy előről lehet majd megint kezdeni fölépíteni azokat a szavakból és betűkből magasra emelt, egészen a felhőkbe nyúló ideológiai kártyaváratokat, amelyek 1914 augusztusában egy szempillantás alatt összeomlottak. De hogy ez nem lesz többé lehetséges annak máris nevezetes jelei mutatkoznak. A napokban jelent meg

dr. Hugó Heinemann berlini ügyvéd tollából egy röpirat, amelynek címe: „*Die sozialistischen Errungenschaften der Kriegszeit.*” Heinemann nagy szerepet játszik a német szociáldemokrácia életében, különösen mint védőügyvéd és elvtársai között kiváló tekintélynek örvend. Röpiratának gondolatmenete valószínűleg a német szociáldemokraták többségének a felfogását tükrözi vissza és a jövőre vonatkozó jóslatai nyilván közóhajtásnak adnak kifejezést.

Heinemann dicséri „a német nép egybeolvadó lelkesedését”, amely nem csupán „a ragyogó katonai felvonulásban” nyilvánult meg, hanem épen úgy „a kormány teljes megértésében a háború szociális gondoskodásai iránt”. Azután így ír:

„Nagyon is nagy számban vannak azok a teóriák, amelyeket az első ágyúlövés halomra lött. Aki ma olvassa, amit némely teoretikus az európai államok közötti háború következményeiről, egy általános sztrájk föltevéséről, kivételének lehetőségeiről stb. írt, az a mai idők keserves komolysága mellett se fogja megállhatni mosolygás nélkül. Ezeknek az elmékedéseknek ma már csak ábránd értékük van, amely ábrándok minden népnél megtörték a nemzeti lelkesedés, a nemzeti önfentartás, a nemzeti összetartozandóság ércerejű valóságain. Ezek voltak azok az érzések, amelyek oda vezettek, hogy az általános sztrájk problémája abban nyert megoldást, hogy szakszervezeteink a hadüzenet pillanatában azonnal megszűntnek jelentettek ki minden legkisebb részleges sztrájkot, ha mindjárt csak egy tucat munkás volt is benne érdekelve. Így fest a valóságban az általános sztrájk, amely a lángba borulás pillanatára tervezve volt.”

Heinemann a hazaszeretet hiányát a kultúra haladása ellen való bűnnek mondja. Nem akarja ugyan elhallgatni, hogy pártjában itt-ott voltak ugyan „egyesekek részéről botlások;” ezeket azonban igazságtalanul írják a párt rovására, amely föltétlenül hű hazájához és vas kíméletlenséggel fog kitartani mellette:

„A társadalomra hasznos momentumok között, amelyeket ez a háború a világ elibe tárt, legszebb virágszál az a teljes összhang a nagy nemzeti mozgalomban, amely ezidőszert az egész német népet keresztülhatja. Hogy a szociáldemokrácia nem kivétel ez alól, az olyan magától értetődő, hogy hazaszeretetünk kifejezett hangoztatása énünk legjobbjának a megszenteltetésére volna. Ha mégis kénytelenek vagyunk róla beszélni, úgy ez csak azért történik, mert az ellenséges államok teljes komolysággal hitték, hogy a szociáldemokrácia háború esetében nehézségeket fog csinálni hazájának. Erre volt alapítva Anglia terve Németország kiéheztetését illetően, amelyet talán ma sem adott föl egészen. Ezzel szemben újból és újból be kell bizonyítanunk szóval és tettel, hogy a német birodalomban nincsen olyan párt, amelynek a haza szolgálatában a súlyosabb áldozat is elég súlyos

volna. És még tovább menve, arról van szó, hogy a harcban álló elvtársaink hősiességét acélozzuk, győzelemvágyukat erősítsük azzal, hogy minden nap újra lássák, hogy a német szociáldemokrácia egynek érzi magát velük abban a gondolatban, hogy nem csupán a maguk ösegvényi érdekeikért, nem csupán a saját rendjükért és osztályukért harcolnak, hanem hogy az a meredek út, amelyen most járnunk kell az emberiség civilizációjának a magasságaiba vezet.

A szerző ezután hevesen megtámadja *Hyndmant*, az angol szocialisták egyik vezetőjét, aki Olaszországot piszkálja, hogy menjen együtt Németország ellenségeivel az emberi jogok fentartásáért (lásd Oroszország!) az elnyomott nemzetiségek felszabadításáért (lásd Lengyelország, finnek, írek!) és önmagáért, hogy Itália megkaphassa azokat a területeket, amelyekre aspirál. Hyndmannek ezek a fejtegetései – mondja Heinemann – kitűnő szolgálatot tennének nekünk, majd ha bekövetkezik a most ellenséges államok szocialistáival való leszámolásunk és akkor például Hyndmann elvtárs hozzánk vágná az annexiók politika elleni menyköveit.

„Amíg be nem bizonyítja majd nekünk, hogy nem szakasztott ugyanezt ajánlotta Olaszországnak, addig mi egyszerű németek a „Norddeutsches Volksblatt” nagyon érthető, de emellett igaz szavaihoz fogjuk magunkat tartani, amelyeket Hyndmann fejtegetéseihez fűzött: ... „Valóban, az Internacionáléban egészen különös kreatúrák lakoztak és prédikáltak – pardon meggyalázták – a szocialista alapelveket.”

Itt meg kell jegyeznünk: ez a Hyndmann ugyanaz a Hyndmann, aki a háború kitörése előtti napokban a háromféle angol szocialisták háborúellenes közös kongresszusán beterjesztette azt a nagy lelkesedéssel fogadott határozati javaslatot, amely Németország elleni háborút vad haraggal ítéli el. A háború kiütése után néhány héttel ez lett belőle! Ilyen irtózatosságot derültek ki ebben a háborúban a magasztos szónoklatok, a magába szedett teóriák és a háború tetteket termelő és a dolgokat a maguk igazi mivoltában kimutató valósága között.

Azután így folytatja a szerző:

Hyndman fejtegetései csak méltó párjai a Vandervelde táborigazgatójának, amelyet megértő hallgatóinak, az indusoknak és singalézeknek tartott, hogy ők az egész emberiség szabadságáért és civilizációjáért harcolnak, amelyeket Németország fenyeget.” (Mutassunk itt rá Vanderveldenek londoni toborzó szónoklataira is, amelyekben főleg azért dicsérte az angol ifjakat, merthogy azok lelkesedéssel jelentkeznek katonának, *noha az ő országuk nincsen is megtámadva és az ő hazájuk területi épségét nem fenyegeti semmiféle veszedelme a meghódításnak.* A beszédet bő kivonatban közölte a „Vorwärts”. Utolsó rongyait tépi itt le Vandervelde annak az illúziójának, hogy a szo-

cializmus tanításaival átítatott munkásság csak abban az egyetlen esetben koncedálja a háborút és a fegyveres ellentállást, ha az országot más hatalom megtámadja. Hogy ebből a teóriából mi lett, arra igazán nem kell beszédesebb illusztráció annál a ténynél, hogy épen a területében meg nem támadott, állítólag csak lovagiasságból, Belgium megtámadott függetlenségéért harcoló *Angliában, ahol nincsen katonai kötelezettség, ahol az megy háborúba, aki akar, a szervezett munkásság nagyobb részét teszi ki az önként jelentkezőkből alkotott sereynek, mint a militarista Németországban!*)

Majd rámutat a szerző a szakszervezetek vezéreinek Legiennek és Bauernek a beszédeire, „amelyeknek végszavait a „Vorwärts” tudósítója sajnos, nem hallotta”:

„Ha elvtársaink visszatérnek a harcmezőről, akkor a mi feladatunk lesz, hogy megőrizzük és fokozatosan hasznosítsuk a német munkásságnak azt, amit a harc napjaiban a szociálpolitika terén megszerezünk. Múlthatatlan feltétele azonban e törekvésünk sikerének az a hajthatatlan elhatározásunk, hogy résztveszünk a gyakorlati munkában és abba hagyjuk valamennyi forradalmi hangzatú, de belülről tartalmatlan frázist. Aki erre nem tudja magát összeszedni, az vétkezik az érettünk csatatereken harcoló elvtársak és az egész német munkásosztály ellen”.

A szerző maga azzal fejezi be a röpiratot, hogy a szociáldemokrácia a háború után egész új helyzet előtt fog állani és új óriási feladatok várnak rá:

„Ezek nem fognak nekünk időt hagyni azokra a deklamálásokra, amelyeket már annyiszor hallottunk, hogy valósággal minden tanulékony papagáj utána tudja már mondani, hanem szükség lesz, meggyőződésünk legkisebb feladása nélkül, praktikus, pozitív, a súlyos politikai felelősségtől áthatott közreműködésünkre annak a német birodalomnak a törvényhozásában, amely a leghatalmasabb kulturcselekedetek véghezvitelére van hivatva, miután sikerülni fog ellenségeink leveretését, reméljük tökéletes és Németországot minden új támadástól megoltalmazó leveretését elérnie.”

Valóban, az egy cöppet sem hasonlít az Internacionálé tanításaihoz, amelyek egészen mástól várták a békés munkát biztosító nyugalmat, mint az ellenség teljes leveretésétől. A „Vorwärts”, amely az orthodox dogmáknak legelszántabb védelmezője, szeptember végén még azt írta, hogy a német munkásosztály érdekei azért nem a német vagyonos osztály érdekeivel, hanem az angol munkásság érdekeivel azonosak. A cikk miatt Berlin katonai parancsnoka beszüntette a „Vorwärts”-et és csak néhány nap múlva vont vissza rendeletét, miután ígéretet kapott arra nézve, hogy hasonló esetek nem fognak megisméltódni. Igen ám, de a praktikusabb érzékű ango-

lok másképpen vélekednek ebben a kérdésben is. A nemzetközi fém-munkás-szövetség kötelékében lévő angolországi vas- és fém-munkás-szövetség főtítkársága cirkulárét küldött szét tagjainak, amelyben a többek között ilyeneket mond:

„Tagjaink kötelessége a háború alatt abban áll, hogy segítsenek a németeket gazdasági téren legyűzni. A munkaadók már belevetik magukat a nagy küzdelembe, hogy a német kereskedelmet megkaparintsák. A mi erőfeszítéseink nélkül azonban ez a küzdelem eredménytelen lesz, nekünk mindkettőnknek győznünk kell! Ne legyen többé munkaszünetelés, ne legyen többé munkából kimaradás . . . stb.”

Hiába csürni-csavarni a dolgot, egy Kautsky is hiába próbálkozik meg vele; az Internacionálé még abban az értelemben is a multaké, amely értelmet ma Kautsky belemagyarázni akar. Mert az ösértelme igazán nem ez a langyos megalkuvás volt. „A proletárnak nincs hazája.” Így hangzott az ige. És ez nem afféle nyafogás volt, hogy a proletárnak, leider, nincsen hazája, de adjatok neki jogot és kenyeret, hogy legyen hazája stb. Nem! Ez a mondat egy büszke kijelentés és egész világfelfogás vezérszava volt: a haza megtagadása. A munkásosztály egész jövőbeli magatartásául akart bázisul szolgálni. „A proletárnak nincs hazája!” Ez olyan tiszta és világos volt, hogy nem túrt semmi alkut, semmi rabbinisztikus furfangot és semmi prókátorságot. És az Internacionálé épülete ennek a mondatnak a bázisán nyugodott. Vagy legalább erre volt tervezve. Hovatovább persze lejjebb és lejjebb csúszott róla, amint a ködös teóriák világából az életbe ment át a mozgalom. A vezetők, a dogmák letéteményesei, a hagyományok papjai persze ragaszkodtak a régi szertartásokhoz és az ősi szavakat ismételték úton-útfélen. De bensejében senki se hitte már őket, sem a németek, sem a franciák, sem az olaszok, sem a többiek. Finomságában páratlan szép és emberi mivoltában szinte megható esetet mond el erre René Schickele a „Neue Rundschau” októberi számában Marcel Sembat-ról, a francta szocialisták vezéralakjáról.

Öt évvel ezelőtt volt – írja – mikor a képviselőház csarnokában beszélgetett Sembat-val az Internacionáléről. Sembat szépen, a dogmák értelmében és nagy elvi meggyőződéssel fejtegette a dolgokat, hogy napirendre tértek már Elzász-Lotharingia fölött és a többi és a többi. És hogy most jön majd a végleszámolás a nacionalizmussal. Schickele helyeslően járult hozzá mindenhez. Közben elment előttük a volt hadügyminiszter, Laferre, aki tréfás haraggal szólt rá Sembat-ra.

– Persze, megint elárulsz bennünket!

– Csak a jövőtöket jósolom meg, felelt vissza Sembat és végighúzta a nyitott tenyerét a torkán.

Egyszerre csöngettek a teremből. A képviselők befelé tolongtak és Sembat is elajánlotta magát. De az ajtóból még egyszer visszafordult és elmélázva így szólt látogatójához:

– Tudja . . . Egészen egy véleményen vagyunk, mindketten ugyanazt akarjuk. De Ön nemcsak német, hanem elszászi is. És hát ... és hát, tudja mégis olyan jól esett volna nekem, ha azt hallottam volna öntől, hogy szeretne ismét francia lenni. Értsen meg jól: én lebeszéltem volna róla és az elme minden okait felsoroltam volna, hogy jobb dolga van a Vilmos bácsinál, ... de hát . . . mit csináljak, mégis csak francia vagyok. A szívemnek jól esett volna tudni, hogy titokban, egészen titokban, néhanapján Önnek is megvan az a bolondos, megvalósíthatatlan álma . . . Bocsásson meg! Hiszen semmihez se ragaszkodik úgy az ember, mint egy elvesztett szerelméhez . . .

Igen, ez a szív igaz hangja, amikor egy pillanatra elnémul a a tanult szertartások zsinatolása. Aki ezeket a szavakat hallotta Sembat szájából, az nem volt meglepve, amikor Sembat belépett a háborút csináló kabinetbe. És nem volt vele meglepve senki, aki nem az orrával szántja a papirost és onnan ismeri a világot, sem az, akiről elmúlt ifjúságának az a harmatos naivsága (amelyet ugyan tökfilkóság formájában késő vénségig is meg lehet örizni), ami kész prédájává teszi őt a szónokok szavainak és a politikusok frázisainak.

Értékteória, Mehrwerth, álló és forgótöke, expropriáció, Verelendung, Internacionálé stb. Ez mind csak ködös, homályos tézisek sorozata volt, amelyet a tömeg utánamondott, mintahogy utána mondja papjainak a latin rituálékat. A megértett, az egyetlen, az örök igazság, hogy én francia vagyok, én német vagyok, én magyar vagyok, én szerb vagyok. Még több száz, vagy talán még több ezer esztendő kultúrája ennek az igazságnak, ennek a realitásnak a bázisán fog följebb és följebb emelkedni. És a munkásosztály ennek az igazságnak a talapzatára helyezkedve fogja csak betölthetni és fogja betölteni a nagyszerű missziót, amely reá várakozik. Mozgalmának erejét és politikájának a hatalmát ez nemhogy csökkenteni nem fogja, hanem egyenesen ellenállhatatlanná teendő. Igazán kis áldozat lesz érette annak a néhány embernek a félretolása, aki nem lesz képes belenyugodni abba, hogy földhöz csapja azt az agyongyűrött, agyonköhögött és nyálazott szótárat, amelynek a szavait olyan jól megtanulta és örök érvényű bölcsesség igéiként hirdette.